

**Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Irodalomtudományi Doktori Iskola**

Hajnal Géza

Gérecz Attila élete, költészete és kultusza

Doktori értekezés tézisei

Doktori iskola vezetője:
Prof. Dr. Müller Péter
egyetemi tanár

Témavezető:
Dr. Radvánszky Anikó
egyetemi docens

2020.

Tartalom

I. A munka célkitűzése, módszertana

II. A disszertáció felépítése

III. Összegzés

IV. Dr. Sipos Lajos, DSc opponensi véleménye

V. Dr. Z. Varga Zoltán, PhD opponensi véleménye

VI. Válasz az opponensi véleményekre

VII. Szakmai önéletrajz

VIII. Publikációs jegyzék

I. A munka célkitűzése, módszertana

Gérecz Attila, költő, válogatott öttusázó, szabadságharcos (Dunakeszi, 1929. november 20. – Budapest, 1956. november 7.). Hadapródiskolásként Németországba vitték, ahol francia hadifogságba esett. 1946-ban térhetett vissza Budapestre, majd a Kölcsey Gimnáziumban érettségizett. 1949-ben a magyar öttusa válogatott tagja lett. 1950-ben hűtlenség vádjával tizenkét évre ítélték. Rabságának hat évében ide-oda helyezték a politikai börtönökben. Vácott a Füveskert¹ néven ismertté vált költői csoport tagja lett. 1954. július 18-án a nagy árvíz idején megszökött a börtönből, eljutott Budapestig, ahol három nap bujkálás után elfogták és újabb két évre ítélték. 1956. november 1-én a forradalomnak köszönhetően szabadult, részt vett a fegyveres harcokban, november 7-én hősi halált halt.

Gérecz Attila élettörténete szorosan összefonódik a közelmúlt magyar történelmével, így annak minden ellentmondásával is. Egy világháború, egy forradalom, és két – milliók életét elpusztító – diktatúra kísérte a költőt kevesebb, mint harminc év alatt. Hiába telt el kétszer annyi idő a halála óta, pontosan a világformáló események összetettsége is lehet az oka, hogy ez a korszak a mai napig feldolgozatlan maradt. Gérecz életének egyes időszakáról alig rendelkezünk információval, vagy csak egy-egy kortárs visszaemlékezése szolgált kiindulással. Hősi halála ellenére még a történelmi kánonba sem került be, irodalmi megítélése a kizárólag börtönben született negyvenhárom verse alapján még ellentmondásosabb. Mindezek alapján elsődleges célom Gérecz Attila rövid életének feldolgozása volt egy monográfia összeállításával, ami lehetőséget adott költészetének – amely életének bő két évét öleli fel csupán – megértéséhez és verseinek kritikai kiadásához. A versek művészi értékükön felül, maguk is kordokumentumok, az eredeti kéziratok feltárásával az életút és az alkotás folyamata is könnyebben rekonstruálhatóvá vált. Célom volt a monográfia és a versgyűjtemény megszerkesztésén túl a költőt elhelyezni abban a korszakban, melyben alkotott, valamint megvizsgálni mára kialakult kultuszát, beillesztve azt a magyar irodalomra vonatkozó kultusz kutatás kontextusába.

Céljaim eléréséhez bejárásokat tettem Gérecz Attila életének helyszínein, így hadifogságának németországi helyeitől kezdve a börtöneiig. Felkerestem Magyarország és Európa több pontján rab- és kortársait, valamint rokonait, akikkel interjúkat készítettem a költőről. Rendeztem Gérecz Attila megmaradt hagyatékát. Levéltári kutatásokat folytattam az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárában, a Pest Megyei Levéltárban, Budapest Főváros Levéltárában, az Országos Széchényi Könyvtár sajtóanyagaiban, valamint a Dunakeszi református gyülekezet levéltári gyűjteményében.

II. A disszertáció felépítése

Disszertációm első részében leírtam személyes motivációimat a kutatási téma kiválasztásában, majd felvázoltam célkitűzéseimet az alkalmazott módszerek ismertetésével együtt.

A másodiktól az ötödik fejezetig rekonstruáltam Gérecz Attila életrajzát, kiegészítve számos új, korábban még sehol nem publikált dokumentummal, melyeket az elmúlt években tártam fel. Ezeknek egy része a költő családjára vonatkozó anyag, melyek segítségével árnyaltabb képet festhettem Gérecz Attila szüleiéről és arról a közegről, melyben gyermekkorát töltötte. Ugyanígy újdonságként olvashatóak a hadifogságról szóló részek, valamint Gérecz Attila tanulmányaira és bizonyítványaira vonatkozó szövegek is. Ennek jelentősége abban áll, hogy a vele kapcsolatos hosszú idejű elhallgatás a késői szemlélőket sokszor túlzó állításokra

---

¹ A csoporthoz bő tucatnyian tartoztak, de az utókor jellemzően hat költőt – Géreczen kívül, Béri Gézát, Kárpáti Kamilt, Tollas Tibort, Tóth Bálintot és Szathmáry Györgyöt – sorol közéjük.

készíteti, a tények ismeretében könnyebb objektív képet alkotnunk egy későn – jóval a halála után – felfedezett művésről, valamint tisztábban láthatjuk, milyen ismereteket szerzett a reguláris képzés keretein belül (például mely költőkről tanulhatott, vagy a katonai kiképzése által hogyan lehetett annyira sikeres az öttusában).

Gérecz Attila letartóztatásától a szabadulásáig történeteket mutatom be a harmadik fejezetben, alaposan feldolgozva ügyének részleteit, jól dokumentálva a kihallgatási jegyzőkönyvek és édesanyja visszaemlékező levél-naplója által, majd hasonló alaposággal veszem górcső alá ítéleteinek iratanyagát. Felvillantom az ötvenes évek koncepciók pereinek lefolytatási gyakorlatát, az érintettek körét, utóbbiakra bővebben is kitérve, főleg Gérecz rabtársaira. A két háború közötti polgári réteg – beleértve a katonatiszteket, papokat, szerzeteseket és értelmiségieket – bebörtönzésével kialakuló „alkotó körök” példaként külön fókuszálva a füveskertiek költőcsoportjára. Az életrajzi részeket ettől a fejezettől kezdve a megszületett költemények tükrében is vizsgálom. Két alfejezetben számolok be Gérecz Attila egészen egyedülálló szökéséről, az eddig feltárt valamennyi forrás összevetésével és elemzésével.

A negyedik fejezet első részében Gérecz Attila szabadulásáról és a forradalmi napokról írok, melyekről részben egymásnak ellentmondó információk állnak rendelkezésünkre, így sokszor megengedve a történések többféle kifizési lehetőségét, vagy éppen egyes esetekben feltételezve egy adott verzió megtörténtét. (Ide sorolható például a Tamási Áronnal való kapcsolat hiánya, vagy a kiáltvány szövegének valódisága.) Hasonlóan tudtam eljárni a szabadságharc eseményeivel is, ám itt egyértelműbben foglaltam állást Gérecz édesanyja leírásai alapján.

Az ötödik fejezetben Gérecz Attila költészetével foglalkozom. Az itt leírtak alapvetően megegyeznek a *Gérecz Attila összes művei* című, általam szerkesztett könyv jegyzeteinek tartalmával. Összefoglalom a kritikai kiadás forrásanyagát, részletezve az összes fennmaradt szövegváltozatot, és felvázolva a szerkesztési elvek megfontolásait. Az ultima manus egyben az egyetlen autográf kézirat, így ennek alapszövegül választásának indoklásán túl ismertetem a klasszikus kritikai kiadásoktól való eltérések szükségszerűségét is. Ennek a fejezetnek a szerves részének tekintem magát a versszöveget is a lábjegyzetekkel együtt, melyek pusztán technikai megfontolásból szerepelnek a VI. függelékben.

Dolgozatom hatodik fejezete Gérecz Attila kultuszáról szól. Itt tárgyalok minden olyan eseményt, mely a költő hősi halála után történt és kapcsolatba hozható elsősorban a verseivel, vagy azokkal összefüggésben a személyével. Először a diktatúrában a hatalomra veszélyt jelentő kéziratok utáni hajtóvadászatról számolok be. Ezt követi az irodalom terén végzett hazai kultuszutatók bemutatása, párhuzamokat keresve Gérecz Attila utóéletének alakulásával, ide illesztve például a személye körül kirobbant „örökösödési háború” jellegzetes eseményeit. Majd sorra veszem a csekély terjedelmű, ám mégis jelentős értékű elemző szöveget, melyek az elmúlt harminc évben születtek Gérecz Attila verseiről. Végezetül röviden számba veszem a költő hatására, vagy szövegeinek felhasználásával született irodalmi és egyéb művészi alkotásokat.

Az összefoglalás lényegében megegyezik az itt közölt *Összegzés* című fejezettel. Az irodalomjegyzék után a függelékbe kilenc tétel került, fontos szövegforrásokkal, melyek közül ismételen kiemelem Gérecz Attila verseit.

III. Összegzés

Doktoranduszi időszakom idején sikerült teljesíteni két célokat: megírni Gérecz Attila monográfiáját, illetve elkészíteni a költő verseinek kritikai kiadását.² A két kötet eredményeire támaszkodva, folytatva a kutatást készítettem el disszertációm.

Az I. fejezetben említett adatgyűjtést követően a fellelt dokumentumok birtokában és a személyes beszélgetések alapján konstruáltam a költő életrajzát, felvázoltam azt a szellemi közeget, melyben a későbbi költő megszületett, iskoláit végezte, a személyiségét meghatározóan alakító hadapródiskolát, az intézmény kalandos útjával és történetével, az ellene lefolytatott „büntető eljárás”-t, a kiszabott büntetést, a váci fegyházból való szökését, elfogását, a börtönbe való visszakerülését. Ebben az összefüggésben mutattam be a füveskerti költők társaságát a váci börtönben. Számtalan félreértést, pontatlanságot tisztáztam a költő életrajzában, ezek közül a legfontosabbak:

- Gérecz Attila letartóztatásakor nem Csepelen, hanem a Dózsa György úton dolgozott, nem vasesztergályosként, hanem szak- és tervektechnikusként,
- perében nem tizenöt, hanem tizenkét évre ítélték, hűtlenség vádjával,
- szökéséért nem három, csak két évet kapott,
- első váci tartózkodását megelőzte már egy gyűjtőfogházi raboskodás is.

Sikerült tisztáznom a vélhetően kultuszteremtési szándékkal elterjesztett állítást, miszerint a forradalom napjaiban találkozott volna Tamási Áronnal a lakásán, és közösen fogalmaztak volna rádiónyilatkozatot, ellenben igazoltam, hogy egyedül írt egy kiáltványt, melyet a Pofosz Benczúr utcai székházában olvasott fel 1956. november 3-án. Megtaláltam és minden kétséget kizáróan azonosítottam Gérecz Attila kiáltványát.

Mindezeket túl számos dátumot sikerült pontosítanom az életrajzban, melyeket dolgozatom végén táblázatos formában is közöltem.

Bizonyítottam a *kockás füzet* eredetiségét, valamint azonosítanom annak szerzőit, és megállapítottam, hogy maradtak fenn versek Gérecz Attila kézírásában. Ebben kulcsszerepe volt annak, hogy Párizsban meglátogattam Dánielfy Tibort, az egykori rabtársat, aki koronatanúként igazolta, hogy ő írta Gérecz Attilával és Lőrinczy Györggyel a *kockás füzetet*.

Rekonstruáltam a költői életpályát és bizonyítottam a szökés után írt, a *kockás füzetben* olvasható, egymás alá írt szövegekről és a szövegek között lévő prózai sorokról, hogy a művek nem külön versek, hanem az olvasható szövegrészletekkel együtt egyetlen *hosszúverset* alkotnak.

Minden fellelhető szövegváltozat alapján elkészítettem a kritikai kiadás forrásanyagát és annak értelmezését, majd ezek alapján a kritikai kiadást.

Kísérletet tettem Gérecz Attila és Ottlik Géza pályájának összehasonlítására, melyhez a korai árvaság, protestáns hit, katonaiskolai neveltetés és a sport szeretete szolgált alapul.

Párhuzamot vontam Gérecz Attila *Alkony* és József Attila *Óda* című verse között, valamint rámutattam Verlaine hatására Gérecz Attila *Varázsdob* és a *Pszt!* című költeményeiben. (Az *Őszi dal* és az *E perc csodás!* versek hangulata, tónusai térnek vissza e műveknél.)

Felgöngyölítettem a *Boldog Őzséb Himnusz* című vers keletkezéstörténetét, felleltem Ottó Ferenc kézzel írt kottáit, valamint feltártam a *Levél* című vers háttértörténetét.

A Kortárs Kiadóval közösen adatbázist hoztam létre az interneten: www.gereczhagyatek.hu címen.

---

² HAJNAL Géza, *A Gérecz-hagyaték*, Budapest, Kortárs Kiadó, 2016., *Gérecz Attila Összes művei, Kritikai kiadás*, szerk. HAJNAL Géza, Budapest, Kortárs Kiadó, 2017.

IV. Dr. Sipos Lajos, DSc opponensi véleménye

Az irodalomtudományi kutatások eredményeit összefoglaló PhD dolgozatokban kétféle megoldás válik lassan uralkodóvá. Az egyikben dekonstruktivista vagy hermeneutikai vagy új és újabb interpretációs lehetőségek elméletét foglalják össze a szerzők, s aztán a választott megközelítési móddal értelmezik az általuk feldolgozandó költő vagy író néhány művét. A másik megközelítés egy viszonylag szűk, késő modern és posztmodern szerzői körből kiemel egyet, gyakran annak egyetlen korszakát vagy néhány művét, s több interpretációs eljárás elemeinek felhasználásával veszi sorra az alkotásokat.

Mivel a jelentős szerzők életműve más és más, ezért nem lehet minden interpretációt kizárólag az említett sémákban elképzelni. Fenn kell tartani annak az elméleti lehetőségét, hogy a feldolgozásnak lehetnek más módozatai is, olyanok, amelyeket nem a szerzői prekonceptió, hanem a választott korpusz milyensége határoz meg. Ez utóbbira legjobb példa Gérecz Attila életműve.

Gérecz Attilának a történelem különös sorsot jelölt ki. 10-15 évesen megélte a II. világháborút, volt hadapród-iskolás, Ausztriában hadifogoly, Budapesten gimnazista, a magyar öttusa válogatott keret tagja, aztán tíz évre elítélt rab, közben elkezdett verseket írni, majd megszökött a váci börtönből, ahová néhány nap után visszakerült. 1956. november 1-jétől szabad ember és forradalmár. November 7-én egy tanklövedék kioltotta az életét. Néhány családtagján, rabtársán és barátján kívül senki nem tudta, hogy verseket ír.

Utóélete 1957-ben kezdődött. A hivatalos politika elítélte, akárcsak azokat a többieket, akik fegyverrel vagy tisztségek vállalásával kérdőjelezték meg a Magyarországon 1945 után és 1956 végén kialakult politikai rendszer legitimitását. Amint a versei „beszivárogtak” a köztudatba, bekerült egy olyan politikai és irodalmi mezőbe is, amiről akkor sokan nem szerettek volna tudomást venni. Nem sorolódhatott az 1945 után hivatalosnak tekintett irodalmi csoport: Darvas Ferenc, Illés Béla, Rideg Sándor, Fodor József, Szüdi György körébe; utóélete nem lett része Benjámin Lászlóval, Garai Gáborral, Váci Mihállyal jelezhető körnek sem. Az évtizedfordulón egy-egy antológiákban olvasható és a 2001-ben megjelent *Így bocskorosan* című kötetével nem szorult az irodalmi kánon peremére, mint Németh László, Illyés Gyula, Csoóri Sándor, Sántha Ferenc és Sarkadi Imre a képviseleti elvet reprezentáló műveikkel, a személyesen megélt élet átlényegített alkotásaival, ugyanis ekkor még legfeljebb a neve volt ismert egy szűk körben. De nem került be neve annak a körnek az utóéletébe sem, amelyiknek tagjai 1945 után Rónay György asztalánál találkoztak, akik a hét számot megélt Újhold alkotói voltak, s az 1970-es évektől számítva egyre fontosabb szerepet játszottak az irodalmi tudatban és emlékezetben. Gérecz Attila és társai a váci börtön udvarának egyik részével, találkozási pontjuk felidézésével „füveskerti költők”-nek nevezték magukat. Ebbe a csoportba tartozókat nem a költészettani szerep értelmezésével, nem esztétikai programjuk megnevezésével különítették el. Egy időben raboskodó, az irodalom iránt érdeklődő, költői ambíciókkal rendelkezők voltak ők: Béri Géza, Gérecz Attila, Kárpáti Kamil, Kecskési Tollas Tibor, Szathmáry György, Tóth Bálint. Volt, aki 1957 után külföldre menekült, mások elhallgattak. Gérecz Attila, Kárpáti Kamil, Kecskési Tollas Tibor, Tóth Bálint és Béri Gézát tartja számon az irodalmi emlékezet. Közülük a negyvenhárom verset írt költő, Gérecz Attila legjobb műveivel lassan a magyar költészet paradigmikus alakjává válik. Ez utóbbiban meghatározó szerepe volt a Gérecz Attila sorsával és költészetével régóta foglalkozó Hajnal Gézának.

Hajnal Géza választásának voltak történelmi és személyes okai. Édesapja ugyanakkor ült börtönben politikai elítéltként, amikor Gérecz Attila. A börtönélet állandó téma volt a családban. Nagypapa, Hajnal István történész akadémikus, az 1945 utáni kirekesztések egyik

áldozatának emlékét és munkáit erősen őrizte a családi hagyomány. A tudományból való eltávolítása nem volt messze Gérecz Attila személyes sorsától. Hajnal Géza ugyanakkor szépíró is. Novellái, regényei, szövegekönyvei jelzik, alkotóként is autentikus az irodalomban. A BME Vízépítési és Vízgazdálkodási Tanszékének vezetőjeként, korábban munkatársaként a váci börtönhöz közeli Dunaparton vezetett és vezet nyaranta hidrológiai gyakorlatot, ott vagy arrafelé, ahol a börtönből kiszökött Gérecz Attila a folyót átúszva partot ért. Minden évben a hallgatókkal való beszélgetések egyik témája Gérecz Attila sorsa és költészete lett.

A személyes mozzanatokot félretéve, nyilvánvaló, a Gérecz Attila költészetét PhD dolgozatban feldolgozni kívánó szerzőnek a tudományos rendszeren belül új műfajt kellett teremtenie. Számításba kellett vennie, a költő szövegei esetlegesen jutottak nyilvánosságra, ezért mindenképp előtte össze kellett gyűjtenie a művek valamennyi változatát. Meg kellett ismernie a genetikus kritikai kiadás elméletét és gyakorlatát, továbbá azokat az irodalomtudományi megfontolásokat, amelyek a szövegen belül elkülönítik a szerzőt, a beszélőt, s a műben egyes szám első személyben megszólaló perszónának viszonyrendszerét (Lottman, Foucault, Bourdieu, Ricœur, White, Assman, Ginzburg, Halbwachs és mások elméletét). Fel kellett dolgoznia a maga számára azokat a tanulmányokat (Tarján Tamás, Komoróczy Emőke, Vasy Géza, Rózsássy Barbara, Pomogáts Béla Rónay László, Szigethy Gábor és többek munkáit), melyekben Gérecz Attila költészete a téma. Fel kellett keresnie bel- és külföldön azokat az egykori rabtársakat, akik esetlegesen őriznek kéziratot vagy emlékeket Gérecz Attiláról. Az emberi élet végességét tekintve mindez az utolsó vagy utolsó utáni pillanatban történt.

A Gérecz Attila élete, költészete és kultusza című PhD dolgozat értékei a következők:

1. A dolgozat írója minden kéziratban, másolatban, újságban, folyóiratban fellelhető változat összegyűjtésével és összehasonlításával elkészítette Gérecz Attila műveinek genetikus kritikai kiadását. Ebben az anyagban a versek a költő vagy két, a szövegrögzítésben neki segítő rabtársa által készített (a szerző által nyilvánvalóan újraolvasott) variáció a „Szövegforrás”. A „Szövegváltozatok”-ban a gépiratos lejegyzés mellett számba veszi a „Füveskert”, a „Kockás füzet”, a „Vonalas füzet” elnevezéssel illetett forrásokat, a bel- és külföldi újraközléseket, Kárpáti Kamil 1991-es kiadását, egymás mellé téve a szövegromlás stációjait. A „Tárgyi jegyzetek”-ben felhasználta azokat az információkat is, amelyek a költő levelezésében szavakba foglalt tények erősítenek vagy problematikussá tesznek, azoknak az emlékezését, akiket ő kutatott fel, s akik jelentős információval segítettek kiigazítani egy lépten-nyomon felbukkant történetet. Különösen fontos ebből a szempontból az a Christine Gerecz által Svájcban őrzött hagyaték rész, aminek bravúros nyomozással jutott a nyomára, s melyet Gérecz Attila sógornője átadott feldolgozásra Hajnal Gézának. Azaz megalkotta a vizsgálódása alapját jelentő *corpus*.
2. Napjainkban felerősödött az a gondolat, mely szerint a mű legyen csak a vizsgálódás tárgya, a mű keletkezéstörténete és az élet eseményei maradjanak ki az értelmező kísérletből. Ezzel a felfogással szemben mérlegelni lehet néhány más megoldást. Például Petőfi Sándor *Keresztúton állok ...* című versét. Az 1983-as kritikai kiadás jegyzet-anyagának gondolatmenete nyilvánvalóvá teszi, a vers nem 1843-ban, a Debrecenből Pestre tartó úton készült, s az „útélágazás” toposz nem a költői élet két lehetőségének térpoétikai megjelenítése. Ugyanígy szükséges tudni, hogy Babits Mihály *A lírikus epilógja* című kéziratának tanúsága szerint, a szonettformát próbáló szerző egyik legkorábbi, cím nélküli alkotása 1903-ból, Erdős Renée *Én* című, 1902-

ben készült szonettjének újraírása, s csak az önmagában és alkotásaiban mindvégig kételkedő költő tette az 1908-ban megjelent első kötete végére, azt a „benyomás”-t engedve az utókornak, mintha ez nem is egyszerűen a verseskönyv poétikai konzekvenciája lenne, hanem a költővé lett Babits önértelmező minősítése is.

Gérecz Attila költészetének és életének párhuzamai ennél jóval több felismerést kínálnak, s több történetet kizárnak az életmű vizsgálatából. Ezek között vannak magánéleti-irodalomtörténeti jelentőségű események. Ilyen például az a legendává nőtt história, amely szerint 1956. nov. 1-je után Tamási Áronnal együtt ketten írták meg a magyar írók kiáltványát. Ez önmagában is elképzelhetetlen. Tamási akkor már az egyik legismertebb magyar író volt, megvan a kiáltványának a kézírata, amelyiken jól látható, a szöveg nyomdakészen jött az író tollából, egyedül az író aláírása van a szöveg alatt, ami kizár mindenféle közös munkát és korrekciót. Gérecz Attila verseit a börtöntársainak kis köre, édesanyja és menyasszonya ismerte csak. Értékükkel azonban nem nagyon voltak tisztában. Áruklodó adat a svájci sógornőtől, hogy hegedűművész testvére, Árpád sem tartotta sokra a verseket. Tamási Áron számára, aki – Basilides Alíz szerint – a történelmi napokban nem is találkozott a költővel, ugyanígy nem jelenthetett sokat Gérecz Attila neve. Hajnal Géza ugyanakkor megtalálta egy másik proklamáció kéziratát, melyet a Politikai Foglyok Szervezete nevében a költő írt, s amit felolvasott a szervezet gyűlésén.

Felderítette a *Boldog Özséb himnusz* keletkezéstörténetét, megtalálta Ottó Ferenc zeneszerző-rab kézzel írt kottáit, visszaemlékezését, amit betűhív változatban a disszertáció mellékletében közölt. Ez az anyag (a függelékben közölt hét másikkal együtt) konkrét információt ad az Államvédelmi Hatóság módszereiről, a korszak gondolkodástörténetéről.

3. A dolgozat szerzője megkísérli valószínűsíteni Gérecz Attila irodalmi tájékozottságát. Nem azért, hogy körvonalazza az indító szellemi közeget, hanem azért, mert a legfontosabb versekben (az áthallásokban, a jelzős szintagmákban, az asszociációkban, a rímszerkezetekben) mindenképp Kosztolányi, és részben József Attila nyelvzenéje rémlik fel. Érdekes lett volna, ha ki tudja mutatni, kik voltak fontos olvasmányai, ezek között hivatkozott-e Kosztolányira vagy József Attilára (esetleg Kassákra, Füst Milánra), feltételezhető-e olyan költői inspiráció, mint amilyen Ady Endre első kötetében Ábrányi Emil volt, vagy az elsőkötetes József Attilánál Juhász Gyula és a Nyugat első nemzedéke. Hajnal Géza kutatásai alapján biztosnak látszik: Gérecz Attilának sem Kosztolányi, sem József Attila, sem más költő nem jelentett kizárólagos, meghatározó élményt, (ami természetesen nem zárja ki József Attila *Óda* című versének és Gérecz Attila *Alkony* című alkotásainak ihlettörténeti vagy nyelvi találkozásait). Ez azt jelenti, Gérecz Attila műformára-találása, szövegforma-alakítása, a beszédmód megalkotása meghatározóan egyéni leleménye. Látványosan a líriko-epikus *Levél* című verse mutatja ezt. A *[Cím nélkül]* jelöléssel közölt szöveg „hosszú vers”, függetlenül attól, hogy több ráfordítható idővel rendelkezve nyilvánvalóan alakított volna még rajta. Ez a ritka szövegszervezési mód azért érdemel figyelmet, mert nincs nyoma annak, hogy ismerte volna akár a francia irodalom 1920-as éveinek elején készült hasonló műveket, akár Kassák Lajos *A ló meghal a madarak kirepülnek* című szövegét. Nem párhuzamosan élő, egymást nem ismerő szerzők hasonló gondolkodásának többé-kevésbé egy időben megfogalmazott gondolkodás-alkotás végeredménye a „hosszú

vers”-re való rátalálás, (mint amilyen párhuzamosságra T.S.Eliot és Babits versgondolkodása esetén található példa) hanem egyéni lelemény.

4. A *Tovább írt és újra élt evangélium Gérecz Attila életművében* című dolgozat felvetett és jelzett egy nagyon fontos, spontán megvalósuló párhuzamos gondolkodást. A 2015-ben megjelent közlemény kifejtett formájában az irodalom leglényegéről tartalmaz majd fontos észrevételeket.
5. A PhD disszertáció a folyamatos munka pillanatnyilag legvégső eredményének összefoglalása. Ezt megelőzte a Gérecz-recepcióban fontos *A Gérecz-hagyaték* (2016), *Összes művei. Kritikai kiadás* (2017) című két gyűjtemény, és megelőzték Hajnal Géza tanulmányai és az időközben elkészített adatbázis, a www.gereczhagaték.hu címmel.

+

Mindezeket összefoglalva leghatározottabban javaslom a disszertáció nyilvános vitára bocsátását és „summa cum laude” fokozattal történő elfogadását!

Budapest, 2020. január 31.

Dr. Sipos Lajos, DSc, professor emeritus

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

V. Dr. Z. Varga Zoltán, PhD opponensi véleménye

A disszerens, Hajnal Géza már évek óta elkötelezett irodalomtörténeti munkát folytat az 1956-os forradalomban elesett, s korábban az ötvenes évek politikai üldözései miatt hosszú éveket a Rákosi-rendszer börtöneiben töltött, s az ott átéltekről az utókorra egykötetnyi verset hagyó Gérecz Attila elismertetéséért. Vállalkozása több szempontból is tiszteletre méltó. Kétségtelen ugyanis, hogy a korszak, az ötvenes évek történelmi traumáinak a mai napig nincs emblematikus irodalmi megjelenítése, az ötvenes évek terrorjának és rémtetteinek nincs általános, konszenzusos, a szélesebb irodalmi nyilvánosságban ismert és elismert szerzője. Míg a történettudományban az ötvenes évek és 1956 kutatása már sok, komoly, az aktuálpolitikai kisajátítások és a jelenbeli ideológiai érdekek felett álló eredményt tud felmutatni, addig – ahogy a disszerens maga is megállapítja – az irodalomtudományban e korszak egy viszonylag szűk szubkultúra belügye maradt. E probléma persze nem csupán irodalmi ügy, de mindenképpen megjegyzendő, hogy a tiszteletre méltó emlékezetpolitikai erőfeszítések sokszor éppen hátráltatják egy írói életmű poétikai jellemzőinek és értékeinek felmérését. Mindenesetre Hajnal Gézának a Gérecz-hagyaték kiadásában, kommentálásában, az életmű filológiai gondozásában és a szó széles értelmében hozzáférhetővé tételében elévülhetetlen érdemei vannak, és a 2017-ben általa gondozott kritikai kiadás, illetve a disszertációban bemutatott életrajzi, kortörténeti dokumentumok feltárása már önmagában is komoly tudományos teljesítménynek számít.

A tudományos előélet fényében azonban az itt benyújtott dolgozattal szemben mégis számos kifogás fogalmazható meg. Az opponens számára a legfőbb probléma, hogy a benyújtott írásmű jórészt figyelmen kívül hagyja a doktori értekezés több száz éves műfajával szemben támasztott követelményeket. Hajnal Géza írása ugyanis sokkal inkább népszerűsítő módon megírt életrajz, mintsem objektív, visszafogott, a tárgyával kapcsolatos (világnézeti, erkölcsi és esztétikai) értékítéleteket mellőző, elemző írásmű. Az irodalomtudományi doktori értekezések szokásos témaválasztásaihoz képest már az is rendhagyó, hogy ekkora teret szentel a disszertációban az életrajz bemutatásának, mely az értekezés érdemi részének több mint kétharmadát teszi ki (a maradék egyharmadból pedig már számos részt a korábban megjelent kritikai kiadásból vesz át). Persze bizonyos szempontból érthető a szerző elfogultsága tárgya iránt, hiszen a dolgozatában nagy számban közölt dokumentumból egy kivételesen izgalmas és megrázó élettörténet tárul fel, egy sötét korszak terrorjának elnyomó mechanizmusait ismerhetjük meg a maguk személyes dimenzióiban. Mindez dicséret is, hiszen a dolgozatban bemutatott dokumentumegyüttes kétségkívül lelkiismeretes levéltári kutatómunkának, a Gérecz-körülvevő személyes kapcsolati háló feltárásának, a még életben lévő tanúk által tett visszaemlékezések és vallomások összegyűjtésének eredményeképpen lát napvilágot. Ugyanakkor az összekötő kommentárok kevés újat tesznek hozzá a dokumentumokhoz, gyakran inkább azok tartalmával (vagy formájával) kapcsolatos érzelmi megnyilatkozások (elképedés, megdöbbenés), nem pedig azok megértéséhez szükséges felvilágosítások adják a szerzői szövegek zömét. Az értekezési hang objektivitásának hiánya kifejezetten rontja a dolgozat hitelességre törekvését. Tudományos értekezésben nem szokás keresztnévén emlegetni a vizsgált szerzőt, mint ahogy a kutatás személyes körülményeinek túlzott előtérbe állítása, narrativizálása is inkább regényessé, szubjektív hatású oknyomozássá teszik munkáját. Még ha egyedi tudományos munkák és értelmezések képesek is volnának egy szerzői életmű kanonizációját közvetlen módon formálni (ami valószínűtlen, mert a kánonok alakulása hosszú időintervallumban végbemenő, kollektív természetű folyamat), ezek a megoldások akkor is a szerző céljaival ellentétes hatást váltanak ki olvasójából. Hasonló hatást keltenek a megírás kis

színes fordulatai, melyek az életrajz „száraz” tényeit hivatottak feldobni a biográfiában, ám a disszertáció tudományos komolyságát és eredményeinek hitelességét rontják („Minden bizonnyal ezen a dunakeszi telepen tette meg első lépéseit, ipiapacsozott a parkban iskola után, húzogatta a neki tetsző kislányok copfját.” – 18. o.).

Az értekezés törzsét alkotó életrajzi rekonstrukció, illetve annak az irodalmi szöveghez való kapcsolása során a szerzőnek érdemes lett volna tanulmányozni a szerzői nagymonográfia magyar irodalomtörténetben újrafelfedezett műfajának utóbbi években megjelent mértékadó tudományos példáit. Ferencz Győző (Radnóti Miklós), Havasréti József (Szerb Antal), Szilágyi Zsófia (Móricz Zsigmond), Schein Gábor (Füst Milán) vagy Arany Zsuzsanna (Kosztolányi Dezső) munkái ugyanis módszertanilag különböző, ám koherens módon viszik végbe az életrajz és az életmű összefüggéseinek feltárását. Ezek a monográfiák tárgyuk minden különbözősége ellenére – hiszen a magyar irodalmi modernség széles körben ismert és kanonizált íróiról készültek, nem pedig egy sajnálatos módon torzóban maradt életműről – korszerű, a szakmai közösség által „minőségbiztosított” mintát adhattak volna a szerző saját vállalkozásához. Mindez azért is fontos, mert az irodalmi mű mint antropológiai tény, mint a történelem sajátos reprezentációja és a történelmi esemény megértését és elevenen tartását segítő jelenség manapság újfent egyre kevésbé szorul mentegetésre az irodalomtudományban. Gérecz verseinek fontos témái az ötvenes évek testi-lelki terrorja, a börtöntapasztalat, az elzártság érzése, valamint az információhiány felhasználása, mely a fogvatartottak érzelmi megtörését szolgálta. A disszertáció ezeket a témákat jelzi is dolgozatában, s a váci börtönben működött irodalmi kör, a „füveskertiek” életének bemutatása, a költészetnek és az irodalomnak a lelki tartás és végső soron az életben maradásban játszott szerepének felismerése a dolgozat legizgalmasabb önálló kérdésfelvetései közé tartozik. A kérdés annál is érdekesebb, mivel a fogság és a börtöntapasztalat irodalmi igényű megfogalmazása Bethlen Miklós és Kazinczy óta, Kuncz Aladáron és Radnótin keresztül egészen Faludi Györgyig a magyar irodalom komoly értékkel bíró hagyományát képezi, s sokkal relevánsabb összehasonlítási alapot képezhetett volna Gérecz irodalmi teljesítményének vizsgálatához, mint a József Attilával vagy Adyval történő összevetés. A történelmi esemény személyes dimenzióinak vizsgálata, a traumatikus események irodalmi transzformációinak módszertani előtérbe állítása, az irodalmi reprezentáció és történelmi esemény kapcsolatának feltárása megóvta volna a szerzőt attól, hogy a művek egyedüli értékének referenciális megfeleltetésüket, mimetikus pontosságukat tegye meg: „Amennyire leleményes a szökés, annyira bravúros a vers! Az uszodai hasonlattól a vízen járó Sátánig láthatjuk az egyedi tehetség megnyilatkozásait, s ami a legfőbb: a sűrített drámában mindvégig ott lüktető kacagásban az igazi művészt. Az a benyomásom, hogy minden úgy is történt, ahogy a költő írja, pontosan dokumentálja a legapróbb részleteket, amire a sebtében leírt levélben nem volt lehetősége.” (74) Mindez nemcsak elvi lehetetlenség, hanem a műértelmezés elhárítása is: minden elbeszélés, még a hétköznapi beszélgetés is, sűrítéseken, kihagyásokon, inszcenírozásokon alapul, az értelmező feladata pedig az, hogy feltárja és jelentéssé tegye a kompozíciós fogásokat, mellyel a létezést nyelvi formává transzponálja egy szöveg.

Az irodalomtudományi vizsgálatok feladata aligha lehet az, hogy a sokszor egyedül a művekben megfogalmazott élettapasztalatok valóságosságát alapján kinyilvánítsa az alkotó zsenialitását – ezt még az ízlésítéleteket nyíltabban megfogalmazó irodalomkritika sem állíthatja hitelesen. Gérecz a disszertációban bemutatott költeményeinek értékét, véleményem szerint, nem az adottnak tekintett esztétikai minőségük adja, és nem is a bennük ábrázolt események és emberi reakciók etikai jelentősége, hanem az a sajátos mód, ahogyan ezek a történelmi tapasztalatok és antropológiai reakciók megszövegeződnek. Gérecz ú.

„hosszúversét” elemezve például fontos lett volna az elbeszélő költemény verses részeinek és prózai önkomentárjainak munkamegosztását tanulmányozni, illetve a vers kiemelt jeleneteinek eszmei jelentését is megemlíteni. Példának okául a szökevényt futni hagyó rendőr szerepeltetését a vers ideológiai mondanivalója indokolja: a nemzeti összetartozás e kritikus szituációban megnyilvánuló erejét állítja/üzeni/sugallja, és esztétikai szempontból lényegtelen, hogy kitalált vagy valóban megtörtént eseményről van szó.

A dolgozat kifejtésének fentebb már említett arányai mintha maguk is állást foglalnának abban a kérdésben, hogy végül is Gérecz verseit milyen módon lehetne a nemzeti (irodalmi) emlékezetben megőrizni. „Ahogy korábban jeleztem, a verseket, versrészleteket művészeti becsük mellett mindvégig kordokumentumként is kezelem.” (53) A szövegek alkalmi versekként olvasásának elfogadása, úgy hiszem, nagyon jól megférne napjaink plurális irodalomszemléletével, mely a szövegek értelmezésének nem teszi előfeltételül a zárt minőségként tekintett esztétikai érték meglétét, s még annyira sem az önmagában vett tehetség szükségességét. Gérecz szövegeit nagyon is érdekes korlenyomatokként, *Zeitgedicht*ként – ahogy Vas István határozta meg Heine nyomán a Budapest megszállása és ostroma alatt írott verses naplóját – olvasni, melyben az irodalmi reprezentáció a történelmi esemény érzelmi, antropológiai dimenziójába vezet, és a távoli történelmi esemény emberi vonatkozásait annak tragikus, ha tetszik traumatikus voltában képes megeleveníteni. Ezeknek az alkotásoknak a méltánylását érzésem szerint nem célravezető esztétikai alapokra helyezni, viszont a megszővegezés, a megalkotás poétikai problémáinak elemzése segíthetne megmutatni, hogy a Gérecz-életmű mennyiben tud mást és akár többet megértetni a történelmi esemény ideológiai szempontból előre megképzett értelméhez képest. A Gérecz-versek méltánylásához szükséges a referenciális fedezet, és ez egyáltalán nem baj, viszont nem mindegy, hogy miként vonjuk be a referenciális kontextust a szövegek vizsgálatába. Ellenben meggyőződésem, hogy ezek a költemények aligha illeszthetők be problémátlanul az irodalmi modernség nyelvteremtő, az emberi tapasztalat és létezés elgondolását az irodalmi forma és nyelv folytonos megújításában elgondoló esztétikai paradigmájába.

Hajnal Géza disszertációja a történelem- és az irodalomtudomány határvidékére helyezhető. Gérecz Attila ötvenes évekbeli kálváriájának és halálának története a szerző által feltárt dokumentumok és tanúvallomások fényében méltó arra, hogy megőrizze a korszakról szóló történetírási és közösségi emlékezetet. A disszertáció által kiadott kritikai kiadás alapja lehet, hogy az irodalomtudomány is beillesse a korszakról készült újabb, társadalomtörténeti és antropológiai irányultságú munkákba. A disszertáció felkészültsége a filológiai munkában és a biográfiai adatgyűjtésben nyilvánult meg. A sajátosan irodalomtörténeti és irodalomelméleti problémák tárgyalása viszont kifejtetlenek, a mai irodalomtudomány szemléletmódja pedig láthatóan idegen marad a szerző számára. Erről talán leginkább a dolgozat ún. elméleti referenciáinak szerveslensége tanúskodik. Foucault, Bourdieu, de még Assmann emlegetése is „névelejtésként” hat a szövegben, a disszertáció végén szereplő, az irodalmi kultuszról írott magyar nyelvű szakirodalom összefoglalása is inkább kényszerű penzumnak tűnik, mintsem esélynek a dolgozatban képviselt kultikus megközelítésmód reflektálásához. Mindazonáltal a dolgozathoz vezető kutatások kétségkívül elismerésre méltóak, s a folyamatában tekintett munka alkalmassá teszi a disszertációt a vitára bocsátásra.

Dr. habil. Z. Varga Zoltán, PhD, egyetemi docens

PTE BTK Romanisztika Intézet,

Francia Tanszék –
Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet,
Modern Irodalomtörténeti és Irodalomelméleti Tanszék
Pécs–Budapest, 2020. március 17.

VI. Válasz az opponensi véleményekre

Köszönöm bírálóimnak, Dr. Sipos Lajosnak és Dr. Z. Varga Zoltánnak dolgozatom alapos áttekintését, és gondosan megírt véleményüket. Köszönöm méltatásaikat és kritikus észrevételeiket egyaránt!

Sipos professzor úr a kritikai kiadás lektoraként folyamatában követte kutatásomat, így minden kétséget kizáróan ő ismeri legjobban az egész munkát, a közben felmerülő dilemmáimat, és a disszertációként beadott végleges szöveg kialakulását. Ezzel szemben Z. Varga Zoltán távolabbról tekintve, a tudomány szigorú belső szabályait szem előtt tartva vette górcső alá dolgozatomat, jobban rámutatva annak hiányosságaira, problematikus részekre. Mindkét bírálat segíti a későbbi kutatási irány továbbgondolását a magam számára is, és mindazoknak, akik ezzel a korszakkal kívánnak foglalkozni. Mivel alapvetően az irodalomtudomány művelői szövegekkel foglalatostkodnak, és maga a doktori védés is egy szöveg feletti diskurzust jelent, úgy vélem magam is észrevételezhetem a két bírálat egymáshoz való viszonyát. Noha Sipos Lajos szövege keletkezett korábban, mégis számomra van egy olyan olvasata, mintha néhány problémafelvetésnél – melyekre később részletesen kitérek – válaszolna Z. Varga Zoltán később született szövegére. Természetesen nem kívánok Sipos professzor úr védőbástyái mögé bújni, ugyanakkor botorság lenne részemről helyenként nem hivatkozni az ő véleményére is.

Sipos Lajos a dolgozat értékelésekor első helyre teszi a genetikus kritikai kiadás elkészítését. Magam is ezt tekintem az irodalomtudomány szempontjából munkám legértékesebb részének. Z. Varga Zoltán megállapítja, hogy disszertációm „a történelem- és az irodalomtudomány határvidékére helyezhető”, s jóval nagyobb teret szentel szövegében az életrajzi rekonstrukciót bíráló – általa az értekezés törzseként jellemzett – résznek. Disszertációm életrajzi fejezetei állnak közelebb a történettudományhoz, természetesen sokszor áthallásokkal az irodalom felé, míg a kritikai kiadás bemutatása tisztán irodalmi vonatkozású. Bírálóm leírja, hogy a „kritikai kiadás alapja lehet, hogy az irodalomtudomány is beillesse a korszakról készült újabb, társadalomtörténeti és antropológiai irányultságú munkákba.” E megállapításon kívül nem tér ki az első bekezdésbeli felvillantáson túl a kritikai kiadásra. Itt be kell látnom, vélhetően hibásan döntöttem akkor, amikor a kritikai kiadás magvát képező versgyűjteményt, elszakítva a dolgozat főszövegétől a függelékbe helyeztem, ezzel gyengítve ennek a fejezetnek a hangsúlyosságát. Különösen is érzékelem ezt a hibát Z. Varga Zoltán tudományos, és nyelvi felvetései kapcsán, mivel ezek a részek véleményem szerint megfelelnek az általa az első fejezetekre vonatkozóan helyenként jogosan hiányolt kívánalmaknak. Itt kell kitérnem bírálóm disszertációm arányaira vonatkozó megállapításaira is, hiszen ha magát a korpuszt a lábjegyzetekkel a főszövegbe illesztve tekintjük, akkor már messze nem áll az életrajzi rész túlsúlya, s én munkám igen jelentős részében Gérecz versszövegével foglalkoztam. Ezentúl szükségesnek látom megemlíteni, hogy a disszertáció arányait a rendelkezésre álló források is alapvetően meghatározták; ne feledjük, csupán negyvenhárom Gérecz Attila költemény maradt az utókorra, melyek értelmezéséhez az életrajzon keresztül vezethet út. És még továbbra is az arányoknál maradva; nem értem bírálóm azon megjegyzését, hogy „a maradék egyharmadból pedig már számos részt a korábban megjelent kritikai kiadásból vesz át”, hiszen disszertációm elején pontosan rögzítettem, hogy az két pilléren épül: *A Gérecz-hagyaték* című és a *Gérecz Attila összes művei* című könyvek anyagára. Utóbbit, a kritikai kiadást éppen azért is vehettem át különösebb javítások nélkül, mert nem merült fel a megjelenése óta eltelt három évben, hogy hibákkal terhelt volna. (Ellentétben első könyvemmel, melynek számos hiányosságát magam is hamar felfedeztem, és a kritikai kiadás

szerkesztésekor már éppen a monográfiáról megjelent kritikák fényében tértem át a tudományos nyelvezetre.)

Z. Varga Zoltán dolgozatom nyelvezetének, illetve műfaji elhajlásainak problematikusságára figyelmeztet, melyet értek és el is fogadok a részéről a dolgozat egyes részeire vonatkozóan. Ugyanakkor mielőtt mindkét kifogására reflektálnék, vitába szállok azzal a fentiekből levezetett állításával, hogy e hibák miatt általánosságban ne volna objektív, vagy éppen elemző jellegű a munkám. Természetesen a nyelvi pongyolaság, vagy a műfaji elhajlás ronthatja az „értekezői hang” tisztaságát, de mindezt nem tartom az egész dolgozatra jellemzőnek, ahogy ezt a megállapítást sem: „jórészt figyelmen kívül hagyja a doktori értekezés több száz éves műfajával szemben támasztott követelményeket”. Ahogy már írtam, például a kritikai kiadásról szóló részekre egyáltalán nem.

Az életrajzi fejezetekre azonban részben igen. Dolgozatomat a másodiktól az ötödik fejezetig *A Gérecz-hagyaték* című kötet átírásával készítettem el. Ahogy az 1.2.1 fejezet 15. lábjegyzetében említettem is: „Számítva a kutatás folytatásának további eredményeire, a kötetnek az *Előmonográfiák egy nagymonográfiához* alcímet adtuk. A könyv tartalmát disszertációmban helyenként jelentősen átdolgozva, javítva és kiegészítve közlöm.” Továbbra is szándékomban áll a nagymonográfia megírása, melyet teljes egészében a tudományos műfaj kívánalmainak megfelelően szeretnék majd elkészíteni. Ám fontosnak tartom megjegyezni, hogy a disszertáció szövege egy korábbi szöveghez képest is vizsgálható, melyből a nyilvánvaló tévedések és hibák eltávolításán túl, szinte teljes mértékben kihúztam a személyes részeket. Az 1. fejezetben szándékosan hagytam benne a családomra vonatkozó utalásokat, s véleményem szerint ezzel nem sértettem meg a „több száz éves” műfaji kívánalmakat. Magam is számtalan disszertációt olvasva azt tapasztalom, hogy a legezszaktabb tudományterületek képviselői is gyakorta megemlítik személyes motivációikat a bevezető fejezetben. De elfogadom, így is maradt kihúzható tétel. A lábjegyzetekben a kutatás „személyes körülményeiről” írni szerintem nem feltétlenül komolytalan, ha az információ segíti a megértést, vagy más kutató munkáját, például abban, hogy milyen adatot melyik levéltárban találhat meg, ha olyan tématerülettel foglalkozunk, ami nem közismert (például Budapest Főváros Levéltárában az elsők között kutattam a Gyűjtőfogház adatlapjai között), de valóban itt is maradtak sallangok, ezektől a későbbiekben megválok.

Mielőtt rátérnék a monográfia műfajának kérdéskörére, és bírálóim ezzel kapcsolatos megállapításaira, külön szeretnék foglalkozni Z. Varga Zoltán alábbi véleményével: „Tudományos értekezésben nem szokás keresztnevének emlegetni a vizsgált szerzőt...”. Alapvetően egyetértek a bírálóval, de szükségét érzem néhány példán megmutatni, hogy a keresztnév használatát a szöveggörnyezet is meghatározza. (Dolgozatom leadása előtt témavezetőm kérésére számos helyen megváltoztattam ebből a szempontból is a szöveget, ugyanakkor neki is jeleztem fenntartásomat minden önmagában álló „Attila” kihúzása ellen. Ő több esetben javasolta „a költő” formulával helyettesíteni a keresztnevet, de ha egy hatéves kisfiúról van szó, aki éppen beiratkozott az iskolába és ott a színjátszókör tagja lett, akkor őt tényleg helytelen költőnek nevezni, még ha József Attiláról, vagy Ady Endréről, tehát ha mára kanonizált nagy költőről is legyen szó.)

Az alábbi esetekben egyáltalán nem látom a tudományosság elleni vétségnek a keresztnév használatát: „Gérecz Tibor, Attila unokatestvére szintén kisgyerekként találkozott a költővel...”; „A fiúk – Attila is – többször szerepeltek színelőadásokban.”; „Őt követte Árpád 1924-ben, majd legkisebbként Attila jött a világra, 1929-ben.”; „A leírásból megismerhettük a Gérecz család életének foszlányait, a szeretett vidéki rokonokat, Ödön sérülését, Attila átlagost messze meghaladó zenei műveltségét és valamennyire az egész kor hangulatát.” A szöveggörnyezet itt egyértelműen egy családi viszonyrendszerre, jelesül a Gérecz családra utal, egyszerűen értelmetlen, ha úgy tetszik, természetellenes volna nem Attilát írni. Továbbá:

„Műfaja alapvetően levél, de gyakran memoárrá változik, s a megszólított legkisebb fiú, Attila, sokszor maga is szereplőként, egyes szám harmadik személyben bukkan fel benne.” Ebben a példában már elfogadható volna a keresztnév elhagyása, megléte egyszerűen segíti az olvasót a szöveg megértésében az egyértelműsítéssel, aminek akkor van jelentősége, ha rengeteg névvel dolgozunk. Ebben a munkában ez pedig így volt.

Nézzük a következő példát: „Édesanyja szintén a lovaglást tekintette fő számának:

A fő szenvedélyed azonban a lovaglás lett. Órákat tudtál áradozni a lovakról, a lovaglás rejtelméről. (...) Bizony megesett, hogy lemaradtál, lebuktál a lóról, vagy eltévesztetted az utat a pályán, ilyenkor dühöngtél is, szomorkodtál is, de mentél tovább.

Egy napon Attila boldogan tért haza egy versenyről, kezét hátra tartva vezette elő eredményét, majd diadalmasan felmutatta ezüstserlegét, ami az I. díj velejárója volt. Végigtáncolta a lakást, ölelgette édesanyját.” Ennél az esetnél egyetértek azzal, hogy elhagyható a keresztnév, ám itt is világosan látszik egyrészt egy családi, belső viszony bemutatása, másrészt, hogy én, mint narrátor, az édesanya leírt, ám meg nem jelenített szövegének fonalát gombolyítom tovább. Ehhez hasonló szövegekörnyezetet számosat találtam a dolgozatban, melyekről továbbra is állítom, hogy nem gyengítik a szöveg tudományos jellegét. („Nem sokkal később becsöngettek az első vendégek, két kolléganő. Ijedten kérdezték, otthon van-e Attila.” „Ezzel szemben édesanyjának levelében úgy szerepel, hogy Attila este hazatért, majd Mohos Endre és Bobó is felmentek hozzájuk, s úgy tervezték, hogy K. Kornél is náluk alszik.” Ezeknél a példáknál is az édesanya visszaemlékező leveleinek tartalmát idézem meg.)

Ám, hogy jelezzem értem a kritikát, amelyre a későbbiekben figyelni fogok, beillesztek egy olyan szövegrészt is, amelynél látszik, hogy Gérecz Árpádot teljes névvel illett volna kiírnom, és az Attila pedig elhagyható: „És ha ez még mindig kevés érv lenne ahhoz, hogy belássuk, Árpádot nem érdekelte különösebben öccse költészete, döntő érvként kezelhetjük azt a tényt a kötettel való nem törődéséről, hogy nem vette észre az életrajzi adatok hibáit sem, pedig Attila életének részleteit nagyon jól ismerte.”

Összefoglalva elismerem az esetleges névhasználati hibákat, ahol indokolt javítom, de nem fogadom el az egész disszertációra jellemző hibának (például az ötödik és hatodik fejezetben már alig szerepelnek önállóan a keresztnévek).

A családi, vagy visszaemlékező részekhez visszatérve azt is meg kell említeni, hogy Gérecz számos kortársával, rokonával beszéltem, akik őt mindvégig Attilaként emlegették, ezért ez számomra is megszokottá vált. (Gérecz valóságos korának bonyolultságáról beszélt Göncz Árpád a költő első emléktáblájának avatóján, s magamnak is sokszor furcsa időutazást jelent, hogy Gérecz jelenlegi korát tekintve az apám, a megélt évei alapján a fiam, a fennmaradt szövegei alapján pedig a kortársamnak tűnik.) Tudjuk például, hogy Kosztlányi Dezsőt a barátai és a felesége meg Didéként emlegették, ám az ő személye jóval távolabb áll tőlünk időben, és a Kosztlányira való visszaemlékezések több áttétellel mára kizárólag írásbeliek. Természetesen senkinek nem jutna eszébe Dezsőnek nevezni a költőt. Gérecz Attila emlékezete – reményeim szerint az én munkámnak is köszönhetően – éppen napjainkban válik szóbeli emlékezetből írásbelivé.

Kosztlányi Dezső említésével térek át a Z. Varga Zoltán által felhozott, az előbbinél jóval nagyobb horderejű kérdéskörre, a nagymonográfiára. Bírálóm véleménye szerint a szakmai közösség által „minőségbiztosított” mintát kaphattam volna az általa felsorolt művek³

---

³ Z. Varga Zoltán véleményével azonos Földesi Györgyié, aki a Szombat 2018. 06. 23-i számában Schein Gábor Füst Milán monográfiájára utalva írja: „Nem csupán Arany Zsuzsanna Kosztlányi-életrajzára gondolhatunk itt, hiszen az bevallottan is egyértelműen biográfia, hanem az olyan, az életrajzi mozzanatok az írói munkásság

tanulmányozásával. Természetesen ennél a felvetésnél is értem bírálóm szándékát, és azt is, hogy nem véletlenül használt idézőjelet. Mégis, az általa leírt szóból kiindulva kezdem okfejtésemet. A szó legújabb kori eredete a második világháború idejére tehető, amikor az egész ipart haditermelésre kellett átállítani, hogy a szövönöktől kezdve a cukorgyárak munkásai is repülőalkatrészeket tudjanak gyártani. A minőségbiztosítással gyakorló mérnökként napi szinten volt szerencsém találkozni,⁴ ennek részleteinek ismertetésétől most eltekintve, úgy vélem az irodalomtudomány, vagy akár a matematika sem egyféle megoldású rendszer. Ettől még léteznek „mértékadó tudományos” műhelyei, melyek kijelölhetik a maguk határait.

Sipos Lajos bírálatát éppen azzal a gondolattal kezdi, hogy a napjainkban születő irodalomtudományi disszertációk megközelítési módjaiban is „kétféle megoldás válik lassan uralkodóvá”. Ez azt jelenti, hogy többféle is volt, és nem zárja ki azt sem, hogy másféle is legyen. Majd hosszabb okfejtése után leírja: „... nyilvánvaló, a Gérecz Attila költészetét PhD dolgozatban feldolgozni kívánó szerzőnek a tudományos rendszeren belül új műfajt kellett teremtenie.” Utóbb kifejti ennek okait, amelyekkel teljes mértékben egyetértek.

Z. Varga Zoltán ezirányú észrevételeire válaszul ezek közül elsőként a rendkívül kicsiny méretű korpuszt emelem ki. Véleményem szerint függetlenül attól, hogy a befogadó a tudományos közösség képviselőiből áll, vagy a szélesebb nyilvánosságnak szánnak egy szöveget, a kiadás mikéntjét, szerkesztését stb. alapvetően a korpusz maga határozza meg.⁵ Bírálóm az *Önéletírás és fikció között: történelmi történetek (20. századi történelmi és társadalmi traumák irodalmi és önéletrajzi reprezentációi)* című könyvének *Naplóírás és vészkorszak: megélt történelem, történelem alulnézetből* című fejezetében többek között két naplószöveget elemez. Kis Pál fotográfusét⁶ és Zimándi Pius István premontrei szerzetesét.⁷

Kis Pál naplója mindösszesen néhány tíz oldal, ám önmagában az is érték, hogy fennmaradt egyáltalán. Ugyanakkor könyvként kiadni kétséges vállalkozásnak tűnhetett a kiadó számára is, ezért – nyilvánvalóan az eladhatóságát segítve – a szerkesztő Schmal Alexandra mellett a népszerű kortárs író, Závada Pál, és a közéletben szintén aktív szerepet vállaló esztéta, György Péter szövegeivel keretezték a naplót. A szerzők helyenként szó szerint ismétlik a szerkesztő szövegét, vagy éppen a rövid napló néhány mondatát, így a képjegyzékkel együtt is mindössze 125 oldalas kiadványban akár háromszor-négyszer is olvashatjuk ugyanazokat a sorokat. Véleményem szerint ez ízlés kérdése, hogy kiből vált ki mindez visszatetszést, vagy éppen elmélyedést a most először napvilágot látott szövegtesttel kapcsolatban. Ugyanakkor Zimándi Pius naplója utószavának megírására is egy nagy ismertségnek örvendő történészt kértek fel Ungváry Krisztián személyében, ám a több száz oldalas szöveg szempontjából ez majdnem lényegtelen, hiszen a korpusz önmagában is elegendő az olvasó (lett legyen az történettudós, vagy csak érdeklődő „civil”) eligazításához. Ezzel a kis példával csak és kizárólag a szövegekkel való viszony önmagából a szövegből fakadó sajátosságaira kívántam utalni, bár sok hasonlóságot lehetne még fellelni Kis Pál naplója és Gérecz Attila versei között

---

aspektusából tárgyaló munkákra, mint Ferencz Győzőtől a *Radnóti Miklós élete és költészete* (melynek műfaja „kritikai életrajz”), vagy éppen Havasréti József *Szerb Antala*, illetve Szilágyi Zsófia *Móricz Zsigmondja*.”

⁴ 1998-ban publikáltam is arról, mennyire káros, ha nem veszik figyelembe a szabványosítás folyamatában a különféle szakterületek sajátosságait, egyedi eljárás módjait, óriási károkat okozva ezzel a termelési folyamatokban és persze hatalmas hasznot termelve a szabványosítást végző cégeknek.

⁵ Sipos Lajos szerint: „Mivel a jelentős szerzők életműve más és más, ezért nem lehet minden interpretációt kizárólag az említett sémákban elképzelni. Fenn kell tartani annak az elméleti lehetőségét, hogy a feldolgozásnak lehetnek más módjai is, olyanok, amelyeket nem a szerzői prekoncepció, hanem a választott korpusz milyensége határoz meg. Ez utóbbira legjobb példa Gérecz Attila életműve.”

⁶ *Csillaggal nem jó jární most* - Kis Pál budapesti fényképész naplója (1944. október - december) Kis Pál, Magvető Könyvkiadó, 2016.

⁷ *Egy év története naplójegyzetekben* Zimándi Pius István Magvető Kiadó, 2015.

(a bíráló által is elismerten kordokumentumként is értelmezhető szövegek). Például a szöveg hosszú idejű lappangása, vagy a történelmi és egyéni trauma viszonya tekintetében.

A Kortárs Kiadó tudatosan választott irányvonala határozta meg *A Gérecz-hagyaték* műfaját, illetve a monográfia műfajának egy speciális változatát, melynek az angolszász világban van talán nagyobb hagyománya, s ennek a vonulatnak egyik magyarnyelvű alapműveként tekinthetünk Illyés Gyula *Petőfi Sándor* című művére. A könyvemmel egy időben megjelenő, komoly visszhangot kiváltó ismeretterjesztő monográfiái sorába illeszkedik Nényei Pál Zrinyi tanulmánya, vagy az immár Kossuth-díjas Sárközi Mátyás monográfiája, a Csé (Cs. Szabó Lászlóról), vagy éppen az édesapjáról, Sárközi Györgyről szóló tanulmánya.⁸ Míg a Z. Varga Zoltán által hivatkozott szerzők műveire áll közelebb Sipos Lajos Berda József kötete,⁹ ám Sipos professzor sem szégyelli az ismeretterjesztő fordulatok használatát tudományos igényvel megírt könyvében.

Elismerem tehát, hogy más monográfiák lebegtek a szemem előtt a magamé írása közben, mint amiket Z. Varga Zoltán felsorolt, az azóta eltel időben kettőt ismertem meg behatóbban, a 2005-ben megjelent Ferencz Győző által írt Radnóti monográfiát, és a 2017-ben kiadott Arany Zsuzsanna munkájaként készült Kosztolányi kötetet.¹⁰ Utóbbi előszavában ez olvasható: „Kosztolányi-életrajzom írásakor elsősorban az angolszász biográfiai hagyomány normáit kívántam követni. A legjobb angol és amerikai irodalmi életrajzok ugyanis tudományos igényűek, adatközlésükben elsődleges (forrás)kutatásra támaszkodnak, miközben a szépirodalmihoz közeli (esszéisztikus) nyelven íródtak, közérthetőek, s így nemcsak a szűk szakmához, de a művelt nagyközönséghez is szólnak. Osztom az általam tanulmányozott életrajzok abbéli fölfogását is, miszerint az életút kozmetikázása helyett mindent a lehető legpontosabban, realista ábrázolásra törekedve, kertelés és hamis kultuszteremtés vágya nélkül lehet és kell elmondani.”

Magam is erre törekedtem, s készülő nagymonográfiámban még inkább igyekszem majd így eljárni. Ugyanakkor szükségesnek látom megjegyezni, hogy az elmúlt negyven év egyik nagyon gyakran, ha nem a legtöbbit értékelt, elemzett művésze Kosztolányi Dezső volt, így legújabb monográfiájának az enyémtől teljes mértékben eltérő feladattal kellett megbirkóznia. Éppen választott költőjének módszerével dolgozhatott, amit nem tudok pontosan idézni, de valahogy így szólt: mutassanak nekem tíz olyan mondatot, amiből kilencet ne tudnék kihúzni. Vagyis Arany Zsuzsannának egy hatalmas adattömegből és információhalmazból kellett kiszűrni a lényegét, míg nekem szinte a semmiből, illetve jó pár téves állításból kellett megalkotnom a mai tudásunk szerinti hiteles életrajzot. És mindezek után Arany nem vállalkozott a művek elemzésére, amit szépen meg is indokolt: „azonban külön nem elemeztem: egyfelől vallom, hogy az életesemények és a fiktív alkotások közötti átjárhatóság nehezen fejthető föl, másfelől élesen elkülönítem az életrajz műfaját az inkább esztétikai jellegű értelmezésektől, a különböző irodalomelméleti iskolák nyújtotta olvasatoktól.”

Irigylésre méltó helyzet, amit véleményem szerint megint csak a sokezer oldalas életmű, és az arról szóló legalább olyan terjedelmű tanulmány tesz lehetővé. Különösen erről a kötetről

---

⁸ NÉNYEI Pál, *Ne bántsd a Zrinyit*, Kortárs Kiadó, 2015, SÁRKÖZI Mátyás, *Csé – Cs. Szabó László életművei*, Kortárs Kiadó 2014, SÁRKÖZI Mátyás, *Mi erősebb: a dal vagy az orkán? Sárközi György életpályája*, Kortárs Kiadó, 2017.

⁹ SIPOS Lajos, *Berda József – Kritikai pályarajz*, Napkút Kiadó, 2016.

¹⁰ Ezen kívül Schein Gábor munkájáról olvastam olyan elemzést (CSEKE Ákos: *Birtokolni és létezni, Még egyszer A feleségem történetéről*, Kortárs 2018. 07-08.), amelyből Z. Varga Zoltántól eltérően azt olvastam ki, mennyire problematikus a szerző Füst Milán megközelítése, s mennyire nem illeszthető be számos elgondolása a „szakma” által elfogadott nézetek közé.

szólva érzem szükségét válaszolni arra a bírálói észrevételre is, hogy sokszor csak idézem a dokumentumokat, és csak nagyon röviden kommentálom, magyarázom azokat. Bárki meglehet, hogy belelapoz Arany Zsuzsanna, (de helyenként akár Ferencz Győző) kötetébe, s ott sem talál az enyémtől lényegében eltérő arányokat idézett szöveg és kommentár tekintetében hosszú oldalakon keresztül. Ez ennek a műfajnak a sajátja, ezért túlzónak érzem Z. Varga Zoltán ezirányú kifogását. A szöveg, ha önmagáért beszél, nem kell még hozzátenni.

Ferencz Győző monográfiáját viszont valóban nagyobb sikerrel forgathattam volna a többinél. Ahogy a két költő sorsának hasonlóságára többször utaltam is, Ferencz könyvének tanulságait felhasználhattam volna, például az alábbi idézet alapján: „Radnóti Miklós költői életművét kivételessé teszi, hogy élet és költészet ritka egységét teremti meg. Utolsó alkotásai olyan körülmények között születtek, amely körülmények között nemhogy tökéletesen megformált versek, de többnyire semmiféle vers nem maradt fenn.” Ugyanezeket állapítottam meg Gérecz Attilára vonatkozóan. S bár nem tudtam ilyen pontosan megfogalmazni, de a monográfus szavaival ebben is tökéletesen egytértek: „Az áldozattá vált személyiségnek éppen ez, saját áldozattá válása a legfőbb témája, hiszen sorsában testesíti meg az általános civilizációs válságot.”

Ez utóbbi gondolatot Faludy György így énekelte meg a *Széljegyzet papír nélkül* című költeménye utolsó két versszakában:

Akármi – én vagyok az úr itt.

Kínzóim sírja összedől.

Rímeim élnek. Körben húrik
szállnak. Nem félek senkitől.

Egy gondom van, mely éjjelente

a nyálkás priccsen felriaszt:

hogy nemcsak én írom e verset,
én is vagyok a kézirat.

Mielőtt a recski tábornot megjárt költőre térnék, még egy részletet idézek Ferencz Győző Radnóti könyvéből: „Ez a könyv kritikai életrajz. A következő rétegekből épül fel: (1) bemutatja Radnóti életrajzát, (2) alkotói pályájának alakulását, (3) költészetének és egyéb irodalmi munkásságának fogadtatását és (4) utóéletét, (5) kísérletet tesz arra, hogy költészetét elhelyezze a korszak irodalmában és a líratörténetben, továbbá (6) kísérletet tesz elemző értékelésre.” Ebből már világosan látszik, miért nem használhattam meghatározó példaként monográfiáját, hiszen (1) kivételével, vagyis hogy először én tettem kísérletet Gérecz Attila életrajzának megírására, a többi pontnál szinte csak akadályokba ütközhettem. Vajon beszélhetünk-e hagyományos értelemben, vagy egyáltalán alkotói pályáról? A fogadtatásról és az utóéletéről jelen pillanatban nem rendelkezünk több ismerettel, mint amit disszertációmiban összefoglaltam. Gérecz Attila a korszak irodalmában nem helyezhető el a líratörténetben csupán a hasonlításokig jutottunk ezidáig. Elemző értekezést nem végeztem, ezt így nem is

fogalmaztam meg a céljaim között, viszont a kritikai kiadás megszerkesztésével alapot teremtettem ehhez.

A felsorolt monográfiák áttekintése után rátérek azokra a szerzőkre, akikhez Z. Varga Zoltán szerint hasonlíthatam volna Géreczre. Elsőként a már idézett Faludy Györgyre, akiről töredelmesen be kell vallanom, hogy egyszerűen megfedekeztem! Kutatásom kezdete előtt már évekkal forgattam börtönverseit, de a Recskről készült filmek és Böszörményi Géza kötete maradt csak a fejemben Gérecz és társai kutatásakor, így a későbbiekben egy tanulmány keretében ezt a hiányosságot pótolni kívánom, köszönöm, hogy erre a nyilvánvaló hiányosságra figyelmeztetett bírálóm. A fent idézett vers például sok hasonlóságot mutat Gérecz *Darócz a szürkéhez* című költeményéhez, és a kötet végére írt összefoglalás kiindulásul szolgálhat a füveskerti költők műveinek általánosabb jellegű vizsgálatához. A *Zsuzsának a tömlőcből* című opusát szakaszonként tanulták meg rabtársai, s szakaszonként „vitték el” korábban szabadulva feleségéhez, mely „igazi börtönvers”, amiben híradás, borzalomleírás, reménykedés egyszerre van jelen.

Faludy börtönversein kívül a *Pokolbéli víg napjaim* is meghatározó olvasmányélményeim között szerepelt, ám e kötet ellentmondásosságának említésével Z. Varga Zoltán egy másik felvetésére is válaszolok. A disszertációm elején jelzett személyes indíttatásomhoz hozzájáruló élethelyzetemnek az is természetes velejárója volt, hogy kamaszkoromtól fogva több börtönviselt embert tudhattam a környezetemben, akikkel felnötté válva hosszú beszélgetéseket folytathattam, majd később a Gérecz-kutatás alkalmával még egy tucat az ötvenes években börtönjárt embert megismertem. Közülük többen is a *Pokolbéli víg napjaim* egyes részleteit egyáltalán nem kiertelve, egyszerűen valótlanoknak minősítették, miközben szerzőjét elismerték, mint sokat szenvedett rabot és mint vitriolos tollú költőt. Hasonlítható ez a jelenség az *Iskola a határon* értékeléséhez Ottlik Géza kadéttársai részéről. Ahogy erről a műről is megállapítható magas esztétikai értéke, miközben tartalma a visszaemlékezők szerint számos esetben nem fedte a valóságot, úgy én Gérecz szökésével kapcsolatban egyáltalán nem kívántam azt sugallani, hogy ami igaz, az szép is, egyszerűen meg akartam fejteni az összes forrás alapján, hogy mi is történt valójában, illetve, hogy a történetekhez képest mi a vers különös jelentősége.

Kazinczy fogságának története nehezen tűnt érdemben hasonlíthatónak Géreczéhez, hiszen szerzője konstruált magának egy börtönképzetet, ami ellentétes a levelezésében és az emlékezésekben megjelenő börtönnel. Az írott szöveg nem folyamatos leírás, az írott szöveg és a levelezésben rögzített valóság között alig van kapcsolat. Ez azonban természetes is. Minden én-szövegben, memoárban, önéletrajzban, visszaemlékezésben, vallomásban, de még az élettörténethez kapcsolható versben is a referencialitás mellett ott van a fikció, másrészt ott van a szöveget létrehozó személyes ambíciója, ami létrehoz egy beszélő-címzett viszonyt, s az új és új olvasókban ez a megképződött és tovább élő viszony a döntő. Ez tapasztalható Kazinczy önéletírásaiban, de Ottlik regényében, sőt Radnóti *III. ecloga* és a *Levél a hitveshez* című alkotásai esetében is.

Bethlen Miklós és Kuncz Aladár említését köszönöm, utána fogok nézni az összevetés lehetőségének. (Mindemellett terveztem Lénárd Ödön verseinek vizsgálatát többször nekifogva az ötkötetes díszkiadás feldolgozásának, ám a feltétlen tiszteletet parancsoló életpálya ellenére sem éreztem költeményeit elég fajsúlyosnak a füveskertiek alkotásaihoz képest.)

Végig haladva tehát a Z. Varga Zoltán által felsorolt szerzőkön, megállapíthatjuk, hogy mindnyájan kiforrott költők voltak már rabságuk előtt is, hátuk mögött több kötetel, míg Gérecz Attila a börtönben kezdett el írni, ott talált rá egy benne meglévő, de addig szunnyadó szövegformálási módra, amely lassan bontakozott ki versszöveggé börtönléte folyamán.

Az utolsó nagyobb megválaszolható témakör, amire már utaltam is, és részben kötődik a hasonlíthatóság kérdéséhez, hogy miként helyezhető el a kevés verset író, és nagyon fiatalon elhunyt Gérecz Attila költészete a korszak irodalmában. Sipos Lajos bírálatában felsorolja az 1945 utáni hivatalosnak tekintett irodalmi csoport tagjait Darvas Ferencről Szüdi Györgyig, melléjük állíthatjuk Kónya Lajos klapanciáit, vagy Méray Tibor koreai háborúról szóló írásait, de nem is sorolom tovább. De Gérecz nem említhető egy lapon az irodalmi kánon peremére szorult szerzőkkel sem, például Németh Lászlóval, Illyés Gyulával, akik „a képviseleti elvet reprezentáló műveikkel” eltértek valamelyest a hivatalosan elfogadott irányvonalától, ám ebben a korszakban messzebb álltak a „személyesen megélt élet átlényegített alkotásaitól”. Nem tekinthetjük az Újhold körének holdudvarában felvillanó költőnek sem Gérecz Attilát, aki a nyelvből jött rá a versírás lehetőségére, alakította ki a maga szövegformáját, s éppen negyvenhárom verse legitimálja a magyar költészetet, amelyiknek nem Szüdi György és Nemes Nagy Ágnes között kellett utat találnia, hanem – egyikről sem tudva – kialakíthatott egy új beszédmódot, amire nem rezonálhatott a befogadói közeg, mint később Nagy László vagy Juhász Ferenc művei esetén.

Tanulságos olvasmány a kortársi líra helyzetéről Domokos Mátyás könyve¹¹, melyben a nem bebörtönzött és a hivatalos irányvonalától alapjaiban eltérő szerzők ötvenes évekbeli sorsáról tájékozódhatunk. A teljesség igénye nélkül Berda József, Fodor András vagy Pilinszky János műveinek elhallgattatásáról, majd cenzúrázott kiadásáról olvasva láthatjuk, mennyin múlt egy verseskötet megjelenése, mennyit ért a valódi lektorok mondatainak súlya a politikai döntéshozókhoz képest (akik akár egy személyben voltak politikusok és irodalomtudósok mint Király István és Pándi Pál), vagy hogyan kellett bánni a cím alatti ajánlásokkal és a vers eredeti megjelenését jelző datálással. Ennek ellenére ezek az elborzasztó folyamatok nem mérhetők össze Gérecz Attila és a füveskertiek helyzetével, akik a pusztán létükben sem lehettek biztosak, míg Pilinszkyék, ha nyomorban és nélkülözésben is, de éltek és dolgoztak, voltak kézírataik, és maguk alakíthatták azokat.

Mindezek alapján továbbra is helyesnek gondolom tehát, hogy Gérecz Attilát – egyetértve az előttem járó minősített irodalmárokkal, Tarján Tamással, Szörényi Lászlóval, Vilcsek Bélával, stb. – azokhoz a költőkhöz (József Attilához, Kosztolányi Dezsőhöz, Radnóti Miklóshoz¹²) hasonlítottam, akik kimutathatóan hatottak költészetére, függetlenül attól, hogy mikor éltek. Ahogy azt a nézetemet is kellően megalapozottnak vélem, hogy Gérecz Attila származásában, családi körülményeiben, neveltetésében és hitében Ottlik Gézához állt a legközelebb a kanonizált szerzők közül, csak éppen a legfontosabban: élethelyzetében és korai halálában különbözött tőle. S ez utóbbiról – Gérecz Attila hősi haláláról – pedig hasonlóan gondolkodom, mint Arany Zsuzsanna Kosztolányiról írt monográfiája előszavában: „bármennyire is magánügye mindenkinek a saját halála, az jellemzi leginkább életét, az adja meg egész élettörténetének ívét, ahhoz viszonyítva válik az élet Életté.”

Végezetül még egyszer köszönöm opponenseim, Sipos Lajos és Z. Varga Zoltán gondolatébresztő bírálatát, és hogy a magam számára is lehetővé tették alaposabban átgondolni a fent említett témaköröket!

Budapest, 2020. április 2.

¹¹ DOMOKOS Mátyás, *Leletmentés (Könyvek sorsa a „nemlétező” cenzúra korában 1948-1989)*, Osiris Kiadó, 1996

¹² Z. Varga Zoltán említi Ady Endrét is, de ez vélhetően elírás lehet, ilyen részlet nem szerepel dolgozatomban.

VII. Szakmai önéletrajz

Tanulmányok, végzettség

2019 – Pécsi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskola, komplex vizsga, abszolutórium
2015 – 2018 Pázmány Péter Katolikus Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskola
2002 Budapesti Műszaki Egyetem, PhD. fokozat
1994 Budapesti Műszaki Egyetem, Természet- és Társadalomtudományi Kar, okleveles mérnök-tanár
1993 Budapesti Műszaki Egyetem, Építőmérnöki Kar, Vízépítő szak, okleveles építőmérnök

Pályafutás, szakmai gyakorlat

2017 – tanszékvezető
2008 – BME, Vízépítési és Vízgazdálkodási Tanszék
2007 – egyetemi docens
2003 – 2007 egyetemi adjunktus
1999 – 2003 BME, Építőanyagok és Mérnökgeológia Tanszék, egyetemi tanársegéd
1996 – 1999 FŐMTERV Rt. Talajmechanikai Iroda, tervező
1993 – 1996 BME, Mérnökgeológia Tanszék, doktorandusz

Szervezeti tagság

Hidrológiai Társaság
Magyarhoni Földtani Társulat
MTA Köztestületi tag, Vízgazdálkodástudományi bizottság, Hidrológiai Bizottság (titkár), Hidrogeológiai Albizottság
Mérnöki Kamara (01-3965), geotechnikai és vízmérnöki tervező
Magyar Írószövetség
Magyar Katolikus Újságírók Szövetsége

Idegennyelv ismeret

angol (alapfokú, „C” típusú)
német (középfokú, „C” típusú)

Ösztöndíjak

MÖB Lengyelországi kutatás 2001 (1 hónap)
MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj két alkalommal 2004-2006 és 2008-2010 között

Szerkesztői tapasztalat

Ferences Irodalmi Lap (FIL), főszerkesztő 1995 – 1998
Igen, szerkesztőbizottsági tag 1998 – 2003
Mélyépítés című folyóirat, felelős szerkesztő 2003 – 2007
Hidrológiai Közöny, szerkesztőbizottsági tag 2016-tól

VIII. Publikációs jegyzék

Tanulmányok

Könyvek és könyvfejezet:

HAJNAL Géza, *Továbbírt és újra élt evangélium Gérecz Attila és Ottlik Géza életművében*, = Hommage á ÁTLÓK, szerk. KÁRPÁTI Kamil, Budapest, Stádium Kiadó, 2015., 84-88.

HAJNAL Géza, *A Gérecz-hagyaték*, Budapest, Kortárs Kiadó, 2016. p. 270.

Gérecz Attila Összes művei, Kritikai kiadás, szerk. HAJNAL Géza, Budapest, Kortárs Kiadó, 2017. p. 183.

Folyóiratcikkek:

HAJNAL Géza, „*Vagyok, mert hiányzom Valahonnan*”, *Gérecz Attila a szabadság költője*, Magyar Napló, Budapest, 2016. október, (XXVIII. évf.) pp. 7-10.

HAJNAL Géza, *Igazság és irgalom Gérecz Attila életművében*, Katolikus Pedagógia, Vác, 2016/3-4. pp. 77-88.

HAJNAL Géza, *Gérecz Attila füzete*, Tiszatáj, Szeged, 2019. február pp. 49-57.

Interneten megjelent tanulmányok:

HAJNAL Géza, *Gérecz Attila nyomában, Séták a költő életének fontos helyszínein, I-VII.*, www.igen.hu, 2015-2016. I. Gyermekkor, 2015. október 30., II. Az otthon, 2015. november. 13., III. Ítélet, 2015. november 26., IV. Rableányok, 2015. december 10., V. A szökés, 2016. február 12., VI. Szabadon 2016. február 26., VII. Szigorított 2016. március 11.

Egyéb publikációk:

A www.gereczhagyatek.hu honlap létrehozása, szerkesztése és fejlesztése.

HAJNAL Géza, *Szemben az árral, Gérecz Attila tanuszoda és (kulturház) Dunakeszin*, Magyar Nemzet, Magazin, 2017. október 28.

GÉRECZ Attila, *A fény szeretője*, a Szigeti veszedelem zenekar megzenésített versei, CD, Szerk. HAJNAL Géza, Budapest, Kortárs Kiadó, 2018.

Recenziók:

HAJNAL Géza, *Gérecz versek énekelve*, A vörös postakocsi, 2015. június 25.

HAJNAL Géza, *Ló és halál*, (BÉRI Géza: Sárkányölő, Válogatott novellák, KIRJÁK Miklós grafikáival, Stádium Kiadó, 2015) A vörös postakocsi, Nyíregyháza, 2016. március 24.

HAJNAL Géza, *Túlvilági beszélő* (GULYÁS Gyula és GULYÁS János filmje Tollas Tiborról) www.igen.hu 2017. május 9.

HAJNAL Géza, *Találkozás a szabadsággal* (OROSZ Ákos monodrámája a Vígszínházban), www.prae.hu 2020. január 25.

Előadások

Önálló előadások:

HAJNAL Géza, *Gérecz Attila*, Magyarok Háza, Budapest, 2015. október 21.

HAJNAL Géza, *Emlékezet-változatok Gérecz Attiláról és életművéről*, Doktorandusz Konferencia, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2016. február 5.

HAJNAL Géza, *Gérecz Attila a forradalom költője*, Svájc, Genfi Magyar Kulturális Központ, 2016. május 15.

HAJNAL Géza, *A Gérecz-hagyaték*, Újpesti Közművelődési Kör, Budapest, 2016. október 21.

HAJNAL Géza, *Gérecz Attila élete és költői pályaképe*, Krisztinavárosi Havas Boldogasszony Plébánia Budapest, 2018. március 19.

HAJNAL Géza, *Sorsod művészete*, Románia, Szászrégen, Radnótfai Református Gyülekezet, 2018. április 5.

HAJNAL Géza, „*Már a tavaszban is csak öldöklést látok*” *Börtönművészet az 1950-es években*, Történelem és erőszak, Hajnal István Kör Konferencia, Szeged, 2019. augusztus 30.

Előadások és iskolai ünnepségek a Szigeti veszedelem zenekar, valamint a Zöldsziget táncgyűttes közreműködésével:

„*Vagyok, mert hiányzom Valahonnan*” Szigetmonostor Faluház, 2016. november 5.

Tahitótfalu, 2017. március 25., Pócsmegyer, 2017. április 2., Dunakeszi, 2017. április 9.,

Leányfalu, 2017. április 21., Kisoroszi, 2017. április 22.

Szentendre, Ferences Gimnázium, 2017. október 21.

Esztergom, Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium, 2017. október 23.

A fény szeretője című műsor konferálása, Könyvhét, Nagyszínpad, Budapest, 2018. június 9.

A fény szeretője című műsor konferálása, Budavári Könyvünnep, Budapest, 2018. augusztus 31.

Aszódi Evangélikus Petőfi Gimnázium, 2018. október 25.

Szent Szabina Kápolna, Budapest, 2018. november 8.

Fontosabb recenziók A Gérecz-hagyaték és a Gérecz Attila összes művei, Kritikai kiadás című könyvekről:

AYHAN Gökhan, *Egy forradalmi költő, (Hajnal Géza: A Gérecz-hagyaték c. könyvéről)*, Könyvkultúra Magazin-Online, 2017. április 12.

FEHÉR István, „*Sorsunk örök üzenet*” – *Gérecz Attila költészetéről*, Magyar Szemle, Budapest, 2019. június

LŐCSEI Gabriella, *Gérecz Attila lírai dokumentumai*, www.locsei.net, 2016. október 30.

MOLNÁR Ildikó, “- *Szeretni így tanít a kín, Anyám*” – *Gérecz Attila kritikai kiadásáról*, Kortárs, Budapest, 2018/6. pp. 88-91.

OSZTOVICS Ágnes, “*Kezünket nyújtjuk mindenkinek*”, Heti Válasz, Budapest, 2017. február 16.

OZSDA Erika, *Hagyaték a prészázban, Hajnal Géza könyve Gérecz Attiláról*, Magyar Idők, Budapest, Lugas, 2017. március 4.

SZIGETHY Gábor, *Korszakos költő vagy hősi halott?* Magyar Krónika, Budapest, 2018/11., pp. 90-93.

T. KOVÁCS Péter, *Egy rendkívüli ember, költő és példakép újrafelfedezése*, Bécsi Napló, Bécs, 2018. július-augusztus

VARGA Beáta, *Költő és szabadságharcos*, Látószög Online, 2016. december 12.